

KENTAVR OBRAZI: GENEZIS, QIYOS VA TAHLIL

Zulfiya Yo'ldoshova

Renessans ta'lim universiteti 1-kurs talabasi

zulfiyayodoshova@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17933444>

Annotatsiya. Ushbu maqolada qadimgi yunon mifologiyasidagi kentavr obrazi va uning eng mashhur bo'lgan ko'rinishi Xiron haqida so'z yuritiladi. Kentavrlarning umumiy tasviri, odam va hayvon uyg'unligi sifatidagi ramziy ma'nosi tahlil qilinadi. Shuningdek, Ness, Evrition va Fol kabi boshqa kentavr obrazlari haqida ham qisqacha yoritiladi. Bundan tashqari, turli xalqlarning mifologiyasidagi kentavrga o'xshash obrazlar – Tulpor, Kinnara, Lamassu, Sfinks va Satirlar haqida ham ma'lumot beriladi. Maqola insoniyat tarixida odam va hayvon uyg'unligidan yaratilgan timsollarning ma'naviy ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Kentavr, Xiron, yunon mifologiyasi, afsonaviy obraz, Tulpor, Kinnara, Lamassu, turkiy xalqlar folklori, mifologik mavjudotlar, qadimiy miflar, afsonaviy qahramonlar.

Annotation. This article will talk about the image of centaur in ancient Greek mythology and its most famous, Chiron. The general image of centaurs, its symbolic meaning in the quality of human and animal harmony, is analyzed. Other Centaur characters such as Ness, Evrition And Fol are also briefly covered. In addition, in the myths of different peoples, figures similar to centaurs are also mentioned – Tulpor, Kinnara, Lamassu, Sphinx and satyrs. The article is aimed at revealing the spiritual significance of logos created from the harmony of Man and animal in the history of mankind.

Key words: Centaur, Chiron, Greek mythology, mythological figure, Tulpar, Kinnara, Lamassu, Turkic folklore, mythological creatures, ancient myths, harmony between man and nature, system of symbols, mythic heroes.

Аннотация. В этой статье рассматривается образ кентавра в древнегреческой мифологии и Хирона, который является его самым известным. Анализируется обобщенный образ кентавров, их символика как совместимость человека и животного. Также кратко будут освещены другие персонажи кентавров, такие как Несс, эвритион и Таро. Кроме того, в мифах разных народов упоминаются и кентавроподобные образы – Стервятник, Киннара, Ламассу, Сфинкс и Сатир. Статья призвана раскрыть духовное значение эмблем, созданных из гармонии человека и животного в истории человечества.

Ключевые слова: Кентавр, Хирон, греческая мифология, мифический образ, символ мудрости, Тулпар, Киннара, Ламассу, фольклор тюркских народов, мифические существа, древние мифы, мифологические герои.

Insoniyat qadimdan tabiat hodisalari, hayvonot olami va koinot sirlarini anglashga intilib kelgan. Ammo ilm-fan rivojlanmagan davrlarda odamlar tushunolmagan voqealarni afsonalar orqali izohlashgan. Shu bois mifologiya nafaqat ertak yoki fantastik hikoya, balki xalq dunyoqarashi, ishonchlari va hayotiy tajribasining ramziy ifodasi sifatida qaraladi. Miflarda inson va hayvon timsollari tez-tez birlashtirilgan holda uchraydi. Bu tasvirlar odamning ikki tomonlama tabiatini – bir tomondan aql va donolikni, ikkinchi tomondan esa instinkt va hayvoniy kuchni

ifodalaydi. Bunday yarim odam-yarim hayvon qiyofasidagi mavjudotlar qadimiy xalqlarning deyarli barchasida mavjud. Ularning yaratilishi bejiz emas: inson o'zini tabiat bilan uyg'un, uning ajralmas bir bo'lagi sifatida ko'rgan.

Qadimgi yunon mifologiyasi ana shunday timsollarga boy. Ularning ichida kentavrlar alohida o'rin egallaydi. Kentavrlar yarim odam va yarim ot qiyofasida tasvirlanadi. Odamning aqli va otning kuchi uyg'unlashgan bu mavjudotlar turlicha talqin qilingan: ba'zan yovvoyi va tartibsiz, ba'zan esa donishmand va odil sifatida. Eng mashhur kentavr – Xiron bo'lib, u donolik, sabr-toqat va ustozlik ramziga aylangan. Shuningdek, kentavr obrazi faqat yunonlarga xos emas. Turkiy xalqlarda qanotli ot – Tulpor, hindlarda yarim odam-yarim qush yoki ot qiyofasidagi Kinnara, Mesopotamiyada odam boshli va qanotli buqa – Lamassu, misrliklarda esa odam boshi va sher tanasidagi Sfinks shunga o'xshash obrazlardir. Bu timsollar barcha xalqlar tafakkurida odam va tabiatning, aql va kuchning birlashuvi qanday muhim o'rin tutganini ko'rsatadi.

Kentavrlarning umumiy tasviri

Kentavrlar yunon afsonalarida Thessaliya tog'larida yashovchi maxluqlar sifatida tasvirlanadi. Ularning tanasi otga o'xshash, yuqori qismi esa inson ko'rinishida bo'lgan. Ko'pincha ular yovvoyi, ichkilikboz, jangovar va tartibsiz mavjudot sifatida ko'rsatiladi. Lekin bunday ta'rif barcha kentavrlarga xos emas. Ularning orasida donishmand va adolatli zotlar ham bo'lgan. Kentavr obrazi ikki qutbli ma'noga ega: ular bir tomondan insoniy aqldan uzoqlashgan hayvoniylikni ifodalasa, boshqa tomondan tabiat bilan uyg'unlikni, insonning ichki kurashini va aql bilan instinkt o'rtasidagi muvozanatni aks ettiradi.

Jumladan, **Xiron** – eng dono kentavr, tabib va ustoz. U Axilles, Yason, Asklepiy va Gerkul kabi mashhur qahramonlarga bilim bergan. Ramzi: donolik, ustozlik va fidoyilik.

Ness (Nessos) – hiylakor va xiyonatkor kentavr. U Gerkulning rafiqasiga makkorlik qilgan va Gerkul halokatiga sabab bo'lgan. Ramzi: makkorlik va xiyonat.

Evrison– ichkilikboz va tartibsiz kentavr. To'yda zo'ravonlik qilmoqchi bo'lib, odamlar va kentavrlar o'rtasida mashhur jang boshlanishiga sabab bo'lgan. Ramzi: nafs va tartibsizlik.

Fol (Pholus) – muloyim va mehmondo'st kentavr. Gerkulga mehmondo'stlik ko'rsatgan, biroq tasodifiy voqea tufayli halok bo'lgan. Ramzi: mehribonlik va fojea.

Kentavrga o'xshash boshqa xalqlar afsonaviy qahramonlari ham bor bo'lib, ular quyidagilar:

Tulpor (Turkiy xalqlar) – qanotli ot, tezlik va ozodlik ramzi. U qanotli, chaqqon, sodiq va jasorat ramzi hisoblanadi. Tulpor ko'pincha qahramonlarga

yordam beruvchi, ularni jang maydoniga eltuvchi, yoki uzoq masofalarni bir zumda bosib o'tuvchi sehrli mavjudot sifatida tasvirlanadi. Tulpor – erkinlik, jasorat va ozodlik timsoli. U aksariyat o'zbek, qozoq va qoraqalpoq dostonlarida uchraydi. Masalan, “Alpomish” dostonida Boychibor ot Tulporning timsolidir. Uning qanotlari bo'lmasa ham, kuchi, sadoqati va aql-idroki bilan inson va hayvon o'rtasidagi uyg'unlikni ifodalaydi.

Tulporlar ko'pincha samoviy mavjudotlar bilan bog'lanadi – ular osmonga ko'tariladi, bulutlar orasidan yuguradi. Shu jihatdan, ular kentavr kabi tabiat va ilohiy kuch o'rtasidagi bog'lovchi obrazdir.

Kinnara (Hindiston) – yarim odam, yarim qush yoki ot; san'at va go'zallik timsoli. Kinnara – qadimgi hind eposlarida, xususan “Mahobharata” va “Ramayana”da uchraydigan yarim odam, yarim qush yoki yarim ot qiyofasidagi mavjudotdir. Ular odatda erkak va ayol juftlikda tasvirlanadi hamda musiqa, qo'shiq va raqs san'atining homiylari hisoblanadi.

Kinnaralar go'zallik, muhabbat va ijod timsolidir. Ular osmoniy bog'larda yashab, xudolarga xizmat qilgan, insoniyatga esa ilhom va zavq ulashgan. Kentavrlardan farqli o'laroq, kinnaralar hech qachon yovvoyi yoki zo'ravon sifatida ko'rsatilmagan – ular har doim nafis, sokin va ruhiy go'zallik timsoli bo'lgan.

Lamassu (Mesopotamiya) – odam boshi, buqa tanasi va burgut qanotiga ega himoyachi maxluq. Lamassu – qadimgi Ossuriya va Bobil madaniyatida uchraydigan afsonaviy mavjudot. U odatda odam boshi, buqa tanasi va burgut qanotiga ega. Bu obraz shaharlar va saroylarni himoya qiluvchi muqaddas mavjudot sifatida ko'rilgan.

Lamassular odatda darvozalar yoki saroy kirish joylariga haykal sifatida o'rnatilgan. Ularning ko'zlari dono, boshi xudo timsolida, tanasi kuch ramzi bo'lgan buqa, qanotlari esa tezlik va ilohiy kuchni anglatgan. Kentavr singari, Lamassu ham insoniy aql bilan hayvoniy qudratni birlashtiradi, lekin u jangchi emas, balki himoyachi va posbon obrazidir.

Sfinks (Misr) – odam boshi va sher tanasidagi sirli mavjudot, donolik va sinov timsoli. Sfinks – qadimgi Misr va Yunon mifologiyalaridagi mashhur mavjudot. Misrliklar uchun Sfinks xudolarning qudratini ifodalab, fir'avnlarni himoya qiluvchi muqaddas timsol hisoblangan. U odam boshi, sher tanasi va ba'zan qanotlari bilan tasvirlangan.

Yunon mifologiyasida esa Sfinks — sirli jumboqlar beruvchi ayol qiyofasidagi mavjudot bo'lib, u odamlarni sinovdan o'tkazgan. Eng mashhur voqea – “Shoh Edip” tragediyasida u Edipga jumboq beradi, Edip to'g'ri javob topadi va Sfinks halok bo'ladi. U shuningdek, sir, donolik va sinov ramzidir. Kentavr bilan o'xshash tomoni

shundaki, ikkalasi ham inson va hayvonning uyg'unlashuvi orqali insoniyat tabiatining ikki tomonini ochib beradi: aql va kuch.

Satir (Yevropa mifologiyasi) – yarim odam-yarim echki; tabiat kuchlari va quvnoqlik obrazi. Satirlar – yarim odam, yarim echki qiyofasida bo'lgan mavjudotlar bo'lib, Dionis (vino xudosi) bilan bog'liq. Ular quvnoq, erkin, tabiat bilan uyg'un yashovchi mavjudotlar sifatida tasvirlanadi. Ular tabiat kuchlarini, ayniqsa, hosildorlik, musiqa va quvonchni ifodalaydi. Ular ko'pincha nay chalib, raqs tushishadi, gohida esa erkinlikni haddan oshirib, tartibsizlik ramziga aylanishadi. Kentavr kabi, satirlar ham insonning ikki tomoni – quvonch va nafs o'rtasidagi muvozanatni aks ettiradi.

Ushbu obrazlarning barchasida umumiy g'oya mavjud: inson va tabiatning birligi, aql va kuch uyg'unligi. Kentavr, Tulpor, Lamassu, Kinnara, Sfinks va Satir kabi mavjudotlar turli madaniyatlarda yaratilgan bo'lsa-da, ularning ma'nosi bir-biriga juda yaqin. Har biri insoniyatning ichki dunyosi, orzu va qo'rquvlarini ifodalovchi timsol sifatida yashab kelgan.

Kentavr obrazi insoniyatning qadimiy orzulari va ichki dunyosining ramziy ifodasidir. U odamning ikki tomonlama mohiyatini – aql va hayvoniy instinktini birlashtirgan. Xiron obrazi ustozlik, donolik va bilimning buyuk timsoli sifatida qadrlanadi. Ness va Evrition esa insonning yovvoyilik va nafsga berilishining ramzidir. Fol esa mehribonligi va mehmondo'stligi bilan ajralib turadi, ammo fojiali taqdiri bilan yodda qoladi.

Turli xalqlarning afsonalarida ham kentavrga o'xshash timsollar uchraydi. Ularning barchasi inson va tabiatning uyg'unligini ko'rsatadi. Shunday qilib, kentavr haqidagi afsonalar nafaqat qiziqarli rivoyatlar, balki hayotiy saboqlarni ham o'z ichiga oladi: inson o'z instinktini aql bilan boshqara olsa, haqiqiy komillikka erishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Apollodor. Biblioteka (Qadimgi yunon miflari to'plami).
2. Homer. Iliada va Odisseya. – Toshkent: Yozuvchi nashriyoti, 1987.
3. Graves, Robert. Qadimgi yunon miflari. – London: Penguin Books, 1955.
4. Eliade, Mircea. Mif va haqiqat. – Moskva: Respublika, 1994.
5. To'raqulov, A. Qadimgi dunyo adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2005.
6. Qosimjonov, M. Mifologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2010.
7. <https://www.britannica.com/> (Britannica ensiklopediyasi)
8. <https://mythology.net/> (Mifologiya sayti).